

LA CARBONERA – JAUME MOYA I MATAS

La noia ha deixat de xisclar. Ja no s'arrossega. Els seus esgarips són ara un panteix ronc, quasi bé inaudible. Han cessat els espasmes. No es belluga. El pit tracta encara d'eixamplar-se, cercant un fil d'aire que travessi la gargamella ensangonada. Vol tossir. Als narius, una petita bombolla roja s'infla i esclata. Ell alça de nou el xapo, mentre amb les barres queixala amb força una burilla de caliquenyo. L'eina colpeja amb violència el cap de la dona. Cruixit. Silenci.

L'home solta el xapo. Amb el polze i l'índex de la ma dreta dibuixa un cercle pinçant el cigar. El contempla. Fa petar els llavis. Amb l'envit, ha perdut la brasa cendrosa i s'ha apagat. Estira el braç esquerra cap a la paret. Pren la llàntia d'oli. Arronsant el nas i aclucant un ull, se l'acosta a la boca d'on penja novament la burilla. Xuma una, dues, tres vegades. Inspira. Expira.

Un núvol de fum difumina l'escena.

*

En Joan i la Consol han decidit començar un nou projecte vital a Maials. Ell ha abandonat fastiguejat la feina de la ciutat, aprofitant una regularització laboral que li permet endur-se uns calerons d'indemnització. Té prou coixí per tirar endavant una temporadeta fins que trobi una altra ocupació. Ella ha agafat una excedència de dos anys, temps més que suficient per cuidar la petita Eulàlia, mentre posa a prova la vida al camp.

La casa els il·lusiona. Són conscients que els caldrà esforç i paciència per a transformar-la en la llar on la nena creixi feliç, però en Joan és un manetes i amb els estalvis n'hi haurà prou pels quatre arranjaments que la faran, si més no, confortable i acollidora. És un edifici molt antic, situat al capdamunt del nucli. S'afilera entre mitgeres a les cases que tanquen l'antiga vila closa per la banda de migdia. Pocs metres més enllà hi ha el portal del Tossalet, que condueix a l'interior del recinte murallat. Han llegit que els fonaments dels habitatges són medievals, tot i que hi ha qui n'afirma una antigor molt major, reculada fins als temps d'Indíbil. Molts dels seus carreus provenen del pedregar de les muralles desmantellades al segle XVIII, quan el creixement demogràfic de la vila feu bastir noves cases sobre les defenses obsoletes.

La façana de la casa està presidida per un gran portal, amb llinda d'arc escarser decorada amb un escut en el qual, entre volutes, s'hi llegeix l'any 1781, data de reconstrucció de l'habitatge. Sobre

la porta, un petit balcó regala llum i presència social a la planta principal de la casa. Seguint la perpendicular amunt, una petita finestra revela als transeünts l'espai de les golfes. Una recent restauració ha retirat l'esquerdejat de calç que cobria l'aparell irregular de la façana i l'ha deixat a la intempèrie, ben rejuntat amb ciment, donant la imatge de falsa rusticitat que tant agrada als fugitius de l'asfalt.

Ben aviat, reben les visites dels veïns. El caràcter afable d'en Joan i l'habilitat social de la Consol, que de seguida s'integra dins l'associació de dones del poble i participa assíduament en les seves activitats, han alleugerit la transició des de l'estatus de "foraster" a la condició de "nouvingut". Aparentment, res canvia, però un nouvingut és convidat a seure a la taula gran del sopar de festa major, és convocat a les reunions de veïns i s'integra dins el banc de favors que cohesiona la comunitat. Un dia, un veí li regalarà un sac d'ametlles o, potser, un pot d'olives; un altre dia, algú li portarà un parell de soques pel foc a terra o un carregament de terra-fems que *"aniran molt bé perquè la senyora planti flors a les torretes del balcó"*; més endavant, li permetran retirar quatre teules d'un vell cobert per substituir les trencades de casa seva... Fins que, arribat el jorn culminant, li serà acceptat un favor. En aquell moment, quan un autòcton li accepti un favor no retribuït, es podrà considerar integrat dins la comunitat i, tot i que mai en serà un igual, haurà assolit cert grau de camaraderia amb els qui tenen els morts enterrats al fossar del poble i saben mesurar la terra en quarteres i jornals.

Un dia, mentre en Joan envernissa la vella porta de roure de la casa, se li acostava em Nofre, un conco d'edat indeterminada -possiblement de menys anys que els que aparenta-, que viu tres cases més avall. De fet, segurament no es diu Nofre, però com que aquest és el nom de la casa, tothom el coneix així...

- En Baptista no ho hagués fet mai, això d'arrencar les creus de palma –li etziba, a mode de salutació.
- Aquestes fulles resseques? –diu en Joan-. Tot just veure la polidora, han caigut de velles. Fixeu-vos –diu, recollint-ne un tros del terra- eren fixades amb un clau ben rovellat...
- En Baptista hi creia molt en això. Cada any, per pasqua, feia venir el senyor rector perquè xopés amb el salpàs la porta i les finestres, amb llinda i muntants inclosos, i fins

i tot el faldar de la xemeneia, que és l'obertura preferida per les bruixes... Encabats els espergis, clavava a la fusta una creu feta amb fulla de palma beneïda i, tot i que era un garrepa, pagava generosament els serveis del capellà amb una dotzena d'ous. Hi ha qui diu que un any va demanar de beure's l'aigua beneïda sobrant, que mira que n'era de salada...

“Altre cop d'aquest personatge”, pensa en Joan. Els padrins del poble s'havien conxorxat per espantar-lo amb les històries d'un tal Baptista Sales, que ningú havia conegut, però que asseguraven havia habitat casa seva qui-sap-los anys. Les hi descrivien fil per randa: que era el més garrepa del poble, que era un home eixut i feréstec, que havia lluitat amb el sometent a l'última carlinada; que havia estat el cap d'una quadrilla que amb les seves correrries atemoria des del Segre fins al Ter; que havia enviudat dos cops; que... Però la història més coneguda d'ell, o més aviat de la casa, era la que assegurava que li havien llençat mal d'ull. Deien que en Baptista, en tornar de les escaramusses a les ordres del general Tristany, s'havia casat amb una joveneta de Lluçars que tenia fama de bruixa. La Ribagorça està plena d'històries d'encantats i espectres, i no és d'estranyar que la dolenta de la història vingués d'allí. El fet és que als pocs dies de casar-se, el bestiar de la casa va emmalaltir i morir; una pedregada va trinxar la teulada de la casa -respectant les dels veïns-; les oliveres se li van empestar i, per si amb tanta desgràcia el cel no en tingués prou, en Baptista va patir de mal de pedra... Ell, home devotament catòlic, rosari diari i missa dominical, però molt supersticiós, va parar l'orella a les converses de safareig de les padrines i es va acabar convenent que la seva muller era, efectivament, la fetillera que li havia portat malastrugança. Per això, una nit, després d'enterrar el darrer dels conills xacrats, va decidir repudiar-la. De grat o per força, asseguren que la dona es va veure empentada fora la llar: llençant-li un farcellet amb la roba i quatre pertinences, l'home li va tancar la porta de roure als nassos. Avui, al poble, no hi ha cap testimoni dels fets, però tothom assegura que palplantada sota el balcó, ella va escopir tres cops al terra i va maleir la casa: dins els seus murs ningú trobaria mai un instant de felicitat, li prometé, eixugant-se els llavis amb la màniga... Per això, en Baptista va córrer a buscar el senyor rector perquè li beneís la llar i mantingués allunyades les malures que la mala dona li volia.

Des d'aleshores, any rere any, cada diumenge de rams, abillat amb l'estola i el roquet de lli blanc, el rector del poble acudia a la casa. Amb aigua beneïda esquitxava totes les obertures, espargint-la tot sacsant una branca de boix. A continuació, llançava grapats de sal, que quedaven encastats als llocs més ruixats, i acabava fixant al portal una creueta de fulles de palma consagrada. A voltes, en Baptista, insatisfet amb la litúrgia, hi afegia un unglot de senglar, amulet protector poc cristià, però que ajudava a foragitar el mal d'ull.

No obstant això, contenen que tota aquesta protecció no va servir de res, ja que l'home va tenir un segon matrimoni desgraciat: la Ramona, que en un atac de follia, se li va penjar d'una encavallada de les golfes. El pobre Baptista va acabar esllanguint-se a casa, sol i trist, i diuen que va morir sense fer soroll el mateix dia que esclatava la guerra... Tot i que els veïns no se n'adonarien fins força dies després, quan, intrigats per la desaparició, el van localitzar assegut en un escó, sec com una arengada, prop les cendres d'una foguera tan fredes com ell. Els qui el van trobar explicaven que encara duia als llavis la punta del caliquenyo, l'únic company inseparable durant els darrers anys d'existència terrenal...

En Joan, tot rient silenciosament de les històries que li explica en Nofre, observa les taques esblanqueïdes que espurnegen les motlures dels quarterons de la porta. Ara ja sap de què són i que li caldrà fer diverses passades de paper de vidre si vol enllustar la fusta fins que recuperi el color original.

*

Ella ha trobat la bossa...

Curosament embolicada dins una pell de bou, romania amagada a la carbonera. No l'havia pas de trobar ningú! Li havia estat confiada pel mateix Rafel Tristany, baró d'Altet, comte d'Avinyó i cap de la casa militar de Sa Altesa Reial En Carles VII, i no en podia tocar ni un ral. Aquells eren els fons, guanyats a sang i foc, que havien de garantir el retorn del general des de França i que farien possible la restauració de la Legitimitat usurpada. El general els hi havia confiat a Vic, el dia abans de marxar cap a l'exili, i ell havia jurat custodiar-los fins al dia del seu retorn.

Els diners no eren pas seus. Eren fons cridats a fer possible la més alta missió que tot català, cristià devot i fidel a la Corona legítima podia anhelar. Ningú, i molt menys una ribagorçana inculta i barroera, en podia disposar. Tant se valen les penúries, la gana i la malaltia! Res hi fa

que es mori el bestiar o que l'olivera s'empesti... Si tant necessita els diners, que vagi a vestir morts, a pidolar per les cases o a pastar fang, però d'aquella bossa no en sortirà ni un ral! Ho ha jurat. La protegirà amb la vida!

Però ella no ho vol entendre i l'escriu nit i dia. No ho vol entendre, per molt xarop de bastó que rebi...

*

En Joan i la Consol estan còmodament instal·lats a la nova llar. Des del primer moment, la casa tenia prou condicions per a viure-hi. A més, com resa el tòpic immobiliari, té “moltes possibilitats”: si bé la planta baixa i el primer pis estan reformats, encara hi ha les golfes que, amb el temps, aspiren a poder arreglar. Ara és només un espai buit, però la parella hi projecta el futur niu de l'Eulàlia; ara només té dos anys, però -quan aprofundeixi les arrels a Maials- necessitarà un hàbitat propi.

A més, en Joan està convençut que, en algun punt sota l'enrajolat de la planta baixa, hi ha un celler colgat. Totes les cases veïnes en tenen un i ca seva no ha de ser-ne l'excepció. Li han contat que buidats al roquissar de la vila closa hi ha una xarxa de túnels que comuniquen els antiquíssims cellers i sitges dels habitatges. Diuen que quan la guerra foren amagatall de capellans i que, anys després, més d'un mosso va fer-hi corredisses fugint de l'encalç del marit de la veïna.

Avui, en Joan, mentre el vernís de la porta s'asseca, tot preparant la fusta per una segona capa, decideix cercar l'accés a la sitja subterrània. Amb l'ajuda d'un mall i d'una escarpa, arrenca mitja dotzena de rajoles que hi ha al fons del passadís que comunica la sala amb el garatge. Fet i fet, les rajoles estan trencades i tard o d'hora s'havien de canviar. Al dessota, decebut, només hi troba una capa de morter que recobreix el cingle sobre el què s'alçà l'antiga muralla del poble; ni rastre de cap espai buit. El mateix fa al peu del safareig, que ha caigut en desús i on vol instal·lar una rentadora, i mateixos són els resultats. Finalment, el lavabo també serà objecte de la tossuderia indagatòria. Sap que la Consol s'enutjarà molt quan vegi el núvol de pols que està aixecant, però aquí també té l'excusa preparada: volen substituir l'espai del plat de dutxa i del bidet per una gran banyera, per la qual cosa, tard o d'hora, s'havia de foradar aquell indret...

Ben aviat s'adona que allí el sòl no és pas massís, com a la resta de la casa, sinó que sota les rajoles de la dutxa hi ha una gran acumulació de runa. Sense gaire esforç, n'aparta el reble i, omplint-ne un cabàs, constata que aquell rocam ha estat col·locat allí per farcir un espai buit. Amb l'ajuda d'una pala, retira la mescla de pedres, maons i calç, fins que deixa al descobert la part superior d'un graó de pedra... El cor se li accelera.

Durant dues hores s'esmerça a força de braços a retirar el pedregam, fins que se n'adona que la Consol és a punt d'arribar i que, quan vegi el desgavell, posarà el crit al cel. Per tant, opta per llençar al pati la runa i tapar amb uns taulons el forat, on ja s'hi aprecien tres graons que s'endinsen a les entranyes de la terra. Per uns instants, contempla el forat, fantasiant amb com deu ser el magnífic celler que segur s'amaga sota els seus peus. Però del forat arriba una fortor, agra i humida, que li fa pensar que tal vegada no ha trobat un celler, sinó la comuna...

Quan arribi la Consol li proposarà fer venir el seu cunyat, que és manobre i els podrà ajudar en la tasca de desenrunar aquell catau descobert. Amb bones paraules, xiuxiuejades a cau d'orella, quatre moixaines i la complicitat del germà petit de la dona, aconseguirà el vistiplau de la Consol a unes obres que, tot i que imprevises, no han de ser especialment costoses. Abans, però, haurà de ventilar la casa per expulsar la pudor que surt del terra.

*

El general és mort. L'heroi en mil batalles, el vencedor a Igualada, Prades, Avinyó i Vic, aquell que va posar el país als seus peus, que va conquerir el cor de la bona gent i que va fer jurar al Senyor Rei en Carles VII els furs i les constitucions de Catalunya, ha mort al llit. Ha passat els darrers vint anys de la seva existència cristianíssimament cuidant malalts i pelegrins a les valls de Lorda. Aquell que fou capità general del Principat, el marquès de Tristany, ha marxat d'aquest món seguint humilment les benaurances de Nostre Senyor Jesucrist. Mai més tornarà. La Legitimitat romandrà per sempre més proscrita i els hereus d'Isabel, la llibertina usurpadora, es perpetuaran en un tron al qual mai s'haurien d'haver assegut...

Però els diners no són seus. No s'embrutarà les mans ni condemnarà la seva ànima tocant aquelles monedes, ni disposant-ne per a les seves miserables necessitats. Tampoc els pensa confiar al mossèn, essent com és un mer instrument del terratinent de poble, lliberalot enriquit amb les terres manllevades als seus veritables amos per la impia bogeria desamortitzadora. I els

seus vells companys del sometent són tots morts i -només els més privilegiats-, enterrats... No. Ningú trobarà la pell de bou. Ningú corromprà aquell peculi que fou triat per acomplir la voluntat de Déu que, pel mal fer dels homes, ja mai es durà a terme. Ell seguirà vetllant perquè així sigui. Per això, ha decidit esborrar-ne tot rastre. La carbonera serà colgada per sempre més i els seus secrets romandran silenciosos fins al final dels temps. Quan Déu totpoderós convoqui el Judici final i la resurrecció de la carn posi llum al seu pecat, ell explicarà al Redemptor quin fou el seu jurament i perquè va actuar com va actuar. És segur que Aquell que jutja entendrà les seves raons i, al cap i a la fi, si el declara culpable voldrà dir que tot allò pel que ha lluitat no tenia sentit i que ja a la Terra ha trobat les flames de l'Infern que l'han d'abrasar tota l'eternitat.

*

L'Eulàlia està jugant amb les nines. Al seu costat, la Consol pica de mans, tot cantant la cançó que avui la nena ha après al jardí d'infància. La petita, distreta amb les joguines, taral·leja la tonada i, de tant en tant, repeteix les darrers vocals dels versos.

En Joan s'asseu a la vora de les dones. Ha encès el foc a terra i amb l'ajut de l'atiador distribueix els troncs entre els capfoguers. Aquella fortor li ha quedat enganxada al nas i, tot i que sembla que la Consol no se n'ha adonat, li resulta d'allò més desagradable. L'aroma de la fusta d'olivera i alzina cremant apaivaga la pudor i li proporciona un caliu que el reconforta.

- I quina és la nena més guapa del móóóón? I quina és la nena que més estima la maaaaare? –diu, enriolada, la Consol, després de recitar el darrer vers de la cançoneta.
- Joooo –replica l'Eulàlia a cada pregunta de la mare.- Joooo!
- On és el paaaaaapa? On és la maaaaaaaama...?
- Aquííí, aaaquííí... – contesta, assenyalant amb el ditet successivament en Joan i la Consol.

En Joan manxa les brases amb el bufador, reviscolant les flames i fent espetarregar els branquillons. De sobre, la dona atura en sec una tonada i emmudeix.

- Lleig! Lleig... –diu la petita Eulàlia.

La menuda ha deixat les nines. Amb l'índex assenjala un angle de l'habitació.

- Lleig!

- Qui és el lleig, Eulàlia? –li pregunta neguitosa la mare, tractant de recuperar l'esguard de la nena.- El papa és lleig?
- No. Papa no... –torna a dir la nena, amb el rostre encarat a l'altre extrem de la cambra.- Ell! Lleig!

En aquell racó cap a on la nena assenyala només hi ha la paret, decorada amb un paper egipci emmarcat, galdós record del Caire que, donat que és un regal de la mare del Joan, la Consol encara no ha trobat l'argument diplomàtic per desfer-se'n. Certament, el quadre, que representa el bust de Nefertiti acolorit amb uns tons cridaires, és molt lleig i la nena té tota la raó del món, pensa ella...

- No t'agrada el dibuix, Eulàlia? És la Reina d'Egipte!
- No! Titi no! Senyor lleig. Lleig i dolent...! Canta, mama!

Tant de sobte com l'havia deixat, la nena reprèn la seva distracció. Recull les nines i, com si res, torna al joc.

- Canta, mama! Caaanta...!

En Joan llença una llambregada al quadre. La seva mare li va regalar amb molta il·lusió, tot explicant-li que l'havia comprat en una veritable fàbrica de papirs artesans del Caire. No hi ha dubte que ho va fer amb tot l'amor que una mare atresora pel seu fill i que no ho va pagar pas barat; però ara, mirat amb deteniment, pensa que la seva filla té raó: el quadre és molt lleig, i si l'espanta, serà millor enretirar-lo.

Mentre pensa això, rep un missatge al mòbil. El seu cunyat està disponible i demà mateix vindrà a la casa per donar-li un cop de mà amb les tasques de desenrunat. No hi ha cap motiu aparent, però la il·lusió per aquella tasca se li ha desinflat; tot i això, ara que hi ha engrescat dona i cunyat, no és moment de fer-se enrere.

*

Visita inesperada. Algú que creia mort i enterrat. Algú que hauria d'haver caigut sota les bales dels fusells dels miquelets. Algú que hauria d'haver estat clavat a terra per la baioneta d'algun mercenari al servei dels lliberals. Algú que, aquella nit, a Vic, va prémer fort els llavis quan el

capità no el va ni mirar. Algú que, durant vint anys, l'ha estat cercant pels camins polsosos de Ponent...

En Josep Oró, aquell desgraciat que havia combatut a les ordres d'en Savall, i de qui tothom malfiava, l'ha trobat, i gosa exigir-li un part del botí.

- *El general és mort, Baptista. Les seves despulles ja reposen a Ardèvol. S'ha acabat la guerra i Déu ha volgut que nosaltres seguim vivint –li diu, el molt traïdor!- Mai més, amic, mai més...! Posa seny, company Sales, i viu...*

Amb bones paraules, l'Oró vol convèncer-lo perquè traeixi el seu jurament. Vol que li lliuri allò que el capità general li va fer jurar que custodiaria. Pretén embrutar uns diners que eren cridats a redimir el país, només per gastar-se'ls en vi i meuques. Però no se'n sortirà pas. Ell ja ha fet vessar sang molt més estimada per defensar uns principis que estan per sobre de les febleses humanes i no tindrà escrúpols si cal tornar-ho a fer...

La processó va per dins. Es mostra amigable i hospitalari. Ofereix un cigar per recordar els vells temps. En Josep reconeix l'excel·lent caliquenyo, un petard de Juneda, a l'aroma del qual cap home de bé es podria resistir. Encén un llumí. Mentre amb la ma esquerra sosté el puret premut contra els llavis, amb la dreta acosta la flama per encendre'l. Tanca els ulls per assaborir l'instant, feliç de retrobar-se en temps de pau amb aquell amb qui tanta devastació i mort va semblar... Quan els obre, entre el núvol de fum, només té temps de veure com l'antic camarada se li abraona. El foc del llumí encara encès es reflecteix en la fulla d'una navalla d'extraordinàries dimensions que li entrarà rere l'orella esquerra i el deixarà mort a l'instant...

En Josep Oró és ara tombat a terra, ben mort. Ulls oberts. Esguard clavat a l'embigat. Un toll de sang avança per la vorada de les rajoles. En Baptista recull el cigar, evitant que es xopi de sang, i estira amb força el mànec de banya de la pallaresa, encaixada entre els ossos del crani d'aquell desgraciat. En aquell instant, s'obre la porta de la casa i apareix la Ramona, la seva esposa...

Ella es posa a xisclar. L'home perd el món de vista. No és pas hàbil per donar explicacions ni per inventar-se històries. La dona no té perquè saber què ha passat, ni què volia el maleït Oró i ell no és bon mentider. Encara menys tolerarà que els veïns se n'assabentin i, amb els crits histèrics d'ella, no trigaran en venir a xafardejar. Així que la farà callar de la manera més eficaç que coneix...

*

La nit és ben fosca. No se sent cap soroll. Però en Gerard, tot i la fatiga, no pot aclucar els ulls. Ha passat tot el dia traient runa d'aquell foradot que el cunyat s'ha entestat a descolgar. Gairebé s'ha esllomat enfonsant una vegada i una altra la pala i carregant amunt i avall sacs de pedregam. La feina ha posat al descobert una dotzena de graons que, descendint pel roquissar, s'endinsen al subsòl de la vila.

Però la son no arriba. Potser és perquè té l'esquena ben adolorida pel tragí, o potser per aquest silenci que, de tant profund com és, xiula a les orelles. A més, li ha quedat enganxada al nas la fortor que emergeix de la terra remenada...

Finalment, decideix aixecar-se. Baixarà a la cuina a escalfar-se un got de llet amb mel, remei infal·lible de la mare que sempre li ha anat bé per lluitar contra l'insomni.

De puntetes per no destorbar el somni de la petita Eulàlia, surt al passadís. Baixa les escales que el condueixen a la cuina i entra al saló. Mentre creua l'estança l'envaeix una inquietant sensació de ser observat. La pudor se li fa més patent. Entra a la cuina. S'escalfa un got de llet. Carrega una cullerada de mel de farigola i la introdueix en el líquid, fent remolins amb la cullereta. Torna a la sala, amb el got ben calent premut entre les mans, i s'asseu en un sofà.

La llum d'un fanal del carrer es filtra a l'estança. Alguna cosa ha canviat en aquell espai. Quelcom no rutlla. Passeja la mirada per la penombra de la sala i, de sobte, adverteix una presència a l'extrem oposat. D'un bot, s'alça i prem l'interruptor. El fluorescent llampega en encendre's i il·lumina la figura d'un home que el contempla fixament. És d'edat indefinida, amb la cara gravada per unes arrugues que semblen solcades més pel patiment que no pas pels anys. Porta una gran boina roja, descentrada, dessota la qual emergeixen grenyes canoses que fa temps que no disciplina cap pinta; unes llargues patilles li enllacen amb un bigoti mal retallat, que separa el nas prominent d'una boca entreoberta, en bona part desdentegada, i torta per sostenir la burilla d'un cigar. Vesteix amb parracs de llana, ajustats a la cintura amb un cinyell de cuir i sivella rovellada. Durant unes dècimes de segon, li aguanta la mirada; els ulls són inexpressius, reveladors de l'absència de qualsevol sentiment, i alhora amenaçadors, concentrant una fanàtica determinació que corglaça en Gerard...

Un crit i soroll de vidres trencats desperten de sobte la Consol. Al seu costat, en Joan ronca, aliè al terrabastall. Estira el braç cercant l'interruptor de la llum de la tauleta quan adverteix una figura humana que es retalla a la porta de l'habitació. A través de la foscor, només pot distingir que es tracta d'un home, d'alçada mitjana, capçat amb una gorra de grans dimensions... Quan els dits engrapen l'interruptor i la llum s'escampa per la cambra, l'intrús ha desaparegut.

En Joan es frega els ronyons adolorits pel cop de colze que l'ha despertat. Amb prou feines té temps de seguir l'esposa, que ha sortit cridant al passadís, rumb a l'habitació de la petita. La Consol respira alleugerida en comprovar que l'Eulàlia segueix dormint plàcidament. L'agafa en braços i es reuneix amb el seu marit, que amb els ulls enlleganyats i confós no ha vist ni sentit res. Els crits d'en Gerard des de la planta baixa els marquen el rumb... Troben el noi palplantat al centre de la sala, en mig d'un bassal de llet i de les restes d'un got esmicolat, amb rostre de babau i mirada fixa vers una cantonada buida de l'estança. Obre la boca, però només quequeja; trigarà una bona estona a poder articular una frase coherent...

*

El senyor rector no se'n sap avenir. Coneix sobradament les maldats que havien comès els d'un i altre bàndol durant els anys de les carlinades. A més d'un veterà de guerra havia hagut d'assistir al llit de mort i rebre'ls en el sagrament de la confessió abans d'administrar-los el viàtic. Històries de repugnants carnatges i monstruosos crims havia escoltat de boca d'aquells homes que, abans embogits per la guerra, ara tremolaven de por a les portes de la mort, acovardits per l'olor de sutge que ja els arribava des de les xemeneies de l'Avern. La guerra havia llaurat un profund solc d'odi i destrucció que trigaria moltes generacions en esvair-se i havia transformat pagesos abnegats, pares de família temorosos de Déu i treballadors incansables, en veritables feres empeses per un fanatisme irracional i capaces de cometre les majors atrocitats sobre els seus iguals. La ferida oberta, mal cauteritzada a raig d'aiguardent, encara sagnava molts anys després de la caiguda de la Seu i de la rendició del Tigre del Maestrat, i amenaçava amb gangrenar per sempre més la vida de les ànimes que per voluntat de Déu i mandat de la Cúria havien estat posades dins el seu ramat.

Però allò que li confessava en Baptista era execrable. No pas pel delicte que, a ulls de Déu, mereixia una penitència exemplar, sinó perquè, tot i ser-ne conscient, i mostrar-se'n avergonyit,

l'home no n'estava penedit. Sense penediment, aquell ésser no podia rebre de cap manera el sagrament del perdó. La misericòrdia de Nostre Senyor vers l'home pecador mai absoldria a qui, malgrat el desig de reconciliar-se amb l'Església i el seu Creador, malgrat desitjar fervorosament la reparació del dany causat, es reafirmava en la seva actuació, fins al punt de reconèixer sense embuts que ho tornaria a fer... El capellà es preguntava quin gran poder carismàtic hauria exercit el general Rafel Tristany, a qui Déu hagi perdonat, per portar aquell pobre home a assassinar dues esposes i un antic company d'armes i a negar-los santa sepultura sebolint la primera muller dins la carbonera, enterrant en una bassa de fems l'home i, el més horrorós, simulant el nefand crim de suïcidi de la segona dona, impedint-li així de ser sepultada al cementiri cristià. Quasi trenta anys després del seu exili, i quinze després del seu multitudinari funeral, encara molts atresoraven el retrat del comandant general i el veneraven com si fos una relíquia canònica, però ningú –així ho volia pensar- era capaç de cometre, per un mandat ja prescrit i sense sentit, aquells crims tan abominables.

No obstant, allí estava aquell home: postrat de genolls al reclinatori i havent besat l'escapulari i demanat la reconciliació amb el Senyor, que es negava a penedir-se. El mossèn no sabia com convèncer-lo perquè deixés d'entossudir-se i obrís el seu cor perquè el Pare l'allunyés del pecat, perquè reconegués la gran culpa i rebés un sagrament sense el qual li seria vetada la Vida de la Glòria. Debades li va exposar que el mateix general Tristany havia consagrat els darrers anys de vida als pobres i als malalts que pelegrinaven al Santuari de la Marede Déu de Lorda, en reconeixement tàcit de les seves culpes i en demostració del seu penediment, i que eren aquestes accions les que li havien de servir d'exemple i no pas unes paraules pronunciades a l'escalfor de l'ardor guerrer. Però els mots queien en un cabàs esguerrat...

A més, aquell home li feia por. Era evident que es tractava d'un fervorós cristià i coneixedor del caràcter sagrat i inviolable dels capellans, però també era patent la seva extrema animadversió per qui sostenia amb generoses donacions la parròquia, un industrial adinerat que s'havia ensenyorit de les terres amb les subhastes desamortitzadores. La fúria que havia provocat tres enfrontaments civils encara era latent en l'esperit d'un home estigmatitzat per la guerra i en qualsevol moment es podia despertar de nou. Per tant, no gosava contrariar-lo. Però, com havia d'actuar? Ofenent Déu i absolent dels pecats a algú que no complia els requisits canònics o bé

enfrontant-se amb aquell ésser que traçava les seves normes per sobre dels mandats de l'Església?

Finalment, va rebre una inspiració que el faria sortir d'aquell enutjós tràngol: Nostre Senyor li concediria el perdó i li obriria les portes del Cel si recuperava les restes dels tres difunts i les donava cristià repòs en la terra consagrada del fossar. Ell, tot i no haver-se perfeccionat el sagrament, guardaria el secret dels fets i, un cop les despulles reposessin al cementiri, li concediria l'absolució dels pecats, la corresponent penitència i el secret de confessió...

*

- Ho sento, però jo foto el camp... – els diu en Gerard, amb la veu trencada.

El noi ja està més calmat. Ha recollit les seves coses, s'ha vestit i ara juga neguitós amb les claus del cotxe, frisós per marxar. Els ha explicat, amb la mirada avergonyida clavada als peus, allò que ha vist. No sap si era o no un fantasma i, cas que ho fos, si tenia un missatge per donar, però no s'entretindrà a esbrinar-ho. Només té clar que l'aire se li ha fet irrespirable i que no es troba segur en aquella casa. No és que s'hagi sentit mal acollit, ni tampoc que res que la seva germana o el seu cunyat hagin dit o fet l'hagi molestat. Res d'això! És allò que ha vist. No li agrada gens. Té por. Vol fugir d'allí...

En Joan s'ho pren a broma, mostrant-li els palmells alçats de les mans i agitant els dits, mentre udola engolant la veu, però només aconsegueix que el cunyat s'enutgi i s'afermi en la voluntat d'anar-se'n. La Consol no diu res. No ha explicat la visió que ha tingut i no pot negar que el relat del seu germà té alguna cosa que li resulta creïble.

En Gerard ni tan sols accepta el cafè ofert per no endormiscar-se durant el trajecte de retorn a casa. Prou desvetllat està, els assegura, i trigarà dies en poder tornar a dormir d'una tirada.

Quan la porta es tanca, en Joan fa un sospir. De nou, haurà de treballar tot sol en aquell forat, a la recerca del celler colgat. Afortunadament, en Gerard li ha deixat les eines i no ha retirat els puntals... Com que ja clareja, decideix no tornar a ficar-se al llit i torna al lloc per valorar si podrà acabar la feina sense ajuda.

Amb sorpresa, contempla com l'excavació està molt més avançada del que creia. Els graons descendeixen uns dos metres i escaig terra endins i sembla que ja arriben al pla. Així doncs, quan la Consol marxa a treballar i s'endú la nena a la guarderia, reprèn la tasca...

Al cap de poc temps de feinejar, traient cabassos de runa i descolgant l'antiga escala, la pala topa amb una fusta i emet un so buit. Neguitós, enretira terra i pedres fins deixar al descobert uns taulons que, col·locats en vertical, impedeixen l'avenç. Estan fortament barrotats des de l'interior i sembla que, a mode d'encofrat, foren emprats per acumular la runa que soterrava l'accés. Amb la pala torna a colpejar aquelles fustes que no es belluguen, però li reproduïxen el so que revela un espai buit al darrere i estimula encara més la curiositat.

En Joan, d'un bot, remunta les escales i corre a cercar una destrat amb la que reduir a estelles l'obstacle que li bloqueja el progrés cap a l'objectiu.

*

El funeral de la Ramona es fa en la més estricta intimitat. Tan sols ell, el rector i el sagristà hi són presents. El mossèn ha complert amb el seu compromís i no ha revelat a ningú la veritable causa de la mort de la segona esposa d'en Baptista, estrangulada per unes mans que no saberen altra via per a fer-la callar. Pobra Ramona! A ella, una dona tan treballadora, endreçada i creient, condemnada erròniament com a rea de suïcidi, se li havia negat ser sebollida en terra sagrada. Ella, que obedient havia accedit a casar-se amb aquell veterà de guerra, fent oïdes sordes a les malures que els veïns en contaven! Ella, que tot i les enraonies que deien que la casa estava maleïda, no havia gosat contradir allò que els homes havien convingut. Ella, que desitjant deixar de ser una càrrega per sons pares i fugint de la misèria de la llar s'havia casat amb aquell home que li acabaria causant la mort...

Les seves despulles, desenterrades d'un clot al peu d'una figuera borda, humil abric fúnebre dels apòstates, dels albats i dels suïcides, per fi anaven a raure al lloc on mereixia, a tocar dels ossos d'una mare que no havia pogut resistir el dolor de veure la filla morta i condemnada pels segles dels segles.

El rector recita l'oració dels difunts. Al seu costat, en Baptista roman inexpressiu i capcot, contestant mecànicament la pregària perquè el Senyor concedeixi repòs etern i il·lumini amb la llum perpètua l'ànima de la seva malaurada esposa. El capellà aspergeix enèrgicament aigua beneïda cap al nínxol on mare i filla finalment s'han reunit per esperar plegades la resurrecció dels morts.

Ben aviat repetiran la cerimònia per donar etern descans a l'ànima d'en Josep Oró, les migrades restes del qual el seu assassí recollirà pacientment del femer. Qui en fou botxí assumeix amb resignació la tasca de remenar la pila d'excrements, justa penitència pel crim. Però recuperar el cos de la jove bruixa de la carbonera, se li fa molt més costa amunt...

*

La fulla de la destal s'enfonsa als taulons una, dues, tres vegades... Amb prou feines n'aconsegueix arrencar petites estelles. En Joan comprèn que haurà de suar molt més per a poder apartar del camí aquell obstacle. Mentre colpeja, recorda el somrient rostre de Jack Torrance, el protagonista d'"El Resplandor", la destal del qual no va haver de picar gaire per travessar la porta del bany on es parapetava la seva esposa...

Finalment, aconseguix obrir un esvoranc prou ample com per a passar-hi un braç, amb el qual tractarà d'agafar allò que barrota les fustes. "Aquí està Johnny...", mormoleja encara, parafraçant aquell Jack Nicholson que de petit tant l'havia espantat fent rictus de psicòpata. Amb l'espatlla contra els taulons i el braç introduït fins l'aixella, belluga la mà dreta a les palpentes tractant d'encalçar el puntal que manté dreta la barrera. Al menys, pensa, a l'altre cantó no hi ha cap Wendy aterrida disposada a travessar-li el palmell amb un ganivet de cuina.

A través del forat, la fortor es fa més intensa, i en Joan no pot resistir una ganyota de fàstic, però no cessa en la seva determinació. Després de molt forcejar, no aconseguix el seu objectiu: la mà no engrapa cap puntal que sostingui les maleïdes fustes, així que decideix tornar a abraonar-se damunt d'elles amb la destal, però aquest cop focalitzant l'esforç en un punt més baix...

Mitja hora després, ha obert un altre trauc en aquell inexpugnable escull. Aquest cop, però, en comptes de repetir a cegues l'operació del maneig, es rendeix a la curiositat i opta per donar una ullada a través de l'improvisat espiell a l'interior de la cambra... La foscor absoluta li impedeix veure res, per la qual cosa a través de l'obertura inferior encara el raig d'una llanterna, mentre mira a través de la superior. Allò que hi presencia li quedarà gravat en la retina per sempre més... El doll de llum il·lumina l'interior d'una cavitat guanyada a la paret del roquissar a costa del treball d'un bon pica-pedrer. Nombroses marques d'escarpa són ben visibles a les parets, estries on en algun moment s'hi va arrapar una capa de morter de calç que l'acció del temps i la humitat s'ha encarregat de malmetre. En una cantonada s'acumula una bona muntanya de carbó, la pols

del qual ennegreix l'espai. Un núvol fosc surant per l'aire i trossos encatifant el sòl evidencien que algú ha estat remenant recentment la carbonissa... Penjada a la paret, una llàntia de llautó il·lumina tènueament l'escena amb la petita flama titil·lant.

Un home i una dona són al bell mig de l'estança. La dona, jove i bonica, de poc més de vint anys, escriu a l'home, que li deu doblar l'edat. Ella alça davant del rostre un sac de cuir ennegrit, tot fent dringar el seu contingut, mentre ell l'amenaça amb una aixada. Tot i la gesticulació de l'home, la noia mostra una indignació irrefrenable i visceral, en actitud desafiant. Ell prem amb força les dents, que tenallen la burilla d'un cigar.

De sobte, el sac s'obre i allibera el seu contingut. Un deversall de monedes s'esbarria pel terra, mesclant-se amb la pols del carbó que ho ennegreix tot. Per uns instants, ambdós queden aturats, bocabadats, contemplant com aquell bé de Déu de diners s'escampa... La dona és la primera en reaccionar, acotant-se per recollir els diners, però l'home, en un gest ràpid com el llamp, alça l'aixada i li colpeja amb força el clatell. Ella cau bocaterrosa. L'impacte l'ha deixada malferida. Instintivament, intenta reptar cap a les escales, fugint de l'agressor, però aquest ha pres un camí sense retorn. Un segon cop. Espasmes. Un tercer. El cos queda totalment immòbil... L'home deixa anar l'arma homicida i contempla el cos inert. Pren la llàntia de la paret i s'acosta la flama als llavis per reviscolar el cigar, escapçat durant la batussa. Expulsa una alenada de fum, alça el cap i, de fit a fit, creua la mirada amb la d'en Joan que, aterrit, ha contemplat tota l'escena des de l'altre costat de les fustes...

*

No pot. En Salvadoret pren consciència que mai no podrà complir amb allò que li exigeix el senyor rector. No és capaç de descolgar aquell forat on va tapiar dona i diners. No pot tornar a l'escenari on va cometre un crim que el condemna als focs eterns. No té valor per enfrontar-se a l'horror que el va maleir. Està perdut. Vagarà per aquest món els pocs anys de vida que li queden i, quan la dalla sigui la seva existència, la seva ànima, bruta i impenitent, es precipitarà a l'Avern per cremar-hi eternament.

Ell, que havia sobreviscut als horrors de cinc llargs anys de sanguinaris combats. Ell, a qui mai havia tremolat la mà en la lluita cos a cos, que havia esbudellat amb la baioneta calada dotzenes d'homes, combatents i civils, que havia estrangulat amb la cinta de couro dels seus pantalons el

maquinista del tren de l'Hospitalet de l'Infant i després n'havia llençat el cos al cremador, que havia estat ferit sis cops per trets de l'enemic i que encara portava metralla en tres parts del cos, que havia avançat cap al centre de Vic enderrocant casa per casa, travessant els envans i sepultant dones, vells i nens sota la runa, que havia estat voluntari a l'escamot d'afusellament dels presoners de Tortellà, rematant-ne amb el coltell a més d'un i més de dos, i que, amb el seu fusell de càrrega davantera, havia abatut més de cinquanta fusellers de l'exèrcit lliberal, aquells orgullosos soldadets que presumien dels seus Remington de gran precisió..., aquell animal de guerra ara es mostrava aterrit davant la idea d'haver d'enfrontar-se al cadàver d'una dona. Però així era. Al magí tenia gravats aquells cops que, barrada l'entrada de la carbonera amb massissos taulons, i llançades les primeres paletades del reble que havia de cegar-ne l'accés, havien ressonat des de l'interior de la cambra. Uns cops secs, espaiats, que havien retrunyit la fusta amb cadència sincopada durant més d'una hora. Aquells cops que l'havien deixat paralytzat d'horror i que, finalment, s'havien transformat en el xeric d'unes unglades que tractaven de travessar l'obstacle que negava llum, aire i vida... Ell s'havia quedat allà, a l'altre cantó de la barrera que el separava d'allò. Palplantat, amb els ulls clavats a la fusta i la punta del caliquenyó penjant dels llavis... Quan, finalment, la fressa del fregament es va aturar, va escoltar un llarg sospir i una veu enrogallada, perduda tota humanitat, que maleïa el seu nom. Després, silenci.

*

L'escena s'ha esvaït. El canó de llum il·lumina la paret oposada de la carbonera, deixant entreveure tan sols una pila de carbó i un clau rovellat incrustat dins d'una esquerdada. En la fosca, cap moviment.

De sobte, quelcom s'interposa davant el raig lluminós. En Joan tiba per retirar la llanterna del forat, però ha quedat encastada. Algun obstacle invisible impedeix recuperar-la. Forceja amb vehemència. Finalment, la lot es desprèn i il·lumina uns dits apergaminats que l'engrapaven des de l'interior.

Pres pel terror, recula, ensopegant amb la muntanya de runa, i remunta d'un parell de gambades el pedregar que s'amuntega sobre els graons. Emergeix a l'interior de la casa i corre a cercar el telèfon. Amb els dits tremolosos marca el número d'emergències i parla amb una operadora que li anuncia la immediata arribada d'una patrulla policial. Acte seguit, en Joan surt a l'exterior de la

casa, tanca amb clau la porta i s'asseu al pedrís on, cent vint anys abans que ell, en Baptista solia fumar un caliquenyo mentre esperava que la seva formosa doneta tornés de fer la bugada. Vint minuts més tard, arriben dos vehicles policials. L'agent de major rang fa les presentacions reglamentàries, que en Joan escolta amb posat absent, mentre els franqueja la porta i els indica el camí al lloc on ha presenciat el crim, si és que se'n pot dir així d'allò que ha cregut veure. Els agents contemplen l'interior de la cambra a través del forat i no hi veuen res d'especial, però, davant les insistències de l'home, decideixen enfonsar el parapet que n'impedeix l'accés. Amb l'ajuda d'un ariet metàl·lic colpegen repetidament la fusta fins que aquesta cedeix, esqueixada de dalt a baix, i cau cap endins. Els dos agents que han portat a terme l'acció fan un pas enrere en advertir que, als peus de l'obstacle vençut, hi ha unes restes. Les llanternes donen llum a un cos de dona, recargolat en un gest agònic: té una mà crispada cap amunt, sense unghes, despreses dels dits en l'esforç per traspasar unes fustes que convertiren aquell espai en una tomba... Pel terra, escampades desordenadament, el feix de llum fa brillar centenars de petites monedes.

*

La seva miserable existència està arribant a la seva fi. Al final del camí, en Baptista és una trista desferra. Assegut a l'escó davant el foc a terra, gira l'esguard cap al passat i contempla una vida desgraciada. Se n'adona que ha estat un instrument del Maligne. Des d'infant havia cobejat venjar la mort de son padrí, caigut al tossal de Serrestires, durant la batalla de Maials, massacrada al costat del miler de combatents legitimistes del brigadier Carnicer, a mans del pèrfid i impiu exèrcit cristià. Tan aviat va poder sostenir un fusell, va abraçar la causa carlista amb fervor guerrer i, en ràpid ascens, va esdevenir home de confiança de Rafael Tristany, capità general dels exèrcits de la legitimitat proscriu. Per això, quan Don Rafael el va triar per conservar el tresor que hauria de finançar el retorn del país al temor a Déu, la restauració dels Furs i l'obediència al Rei, va jurar ser-ne fidel custodi...

Però el mandat li ha portat la perdició, la condemna de l'ànima. Amb les seves mans ha destruït allò que li hauria donat una vida honorable. La covardia l'ha arrossegat pel fang i l'ha submergit a les tenebres...

Solitari, silencios, ha recorregut els darrers vint anys d'existència. Després de donar descans etern als cossos de la Ramona i de l'Oró, no va gosar anar més enllà. Any rere any, el capellà acudia a casa seva a esquitxar amb el salpàs portes i finestres, però no perquè la malastrugança defugís aquella llar, sinó perquè la maledicció que hi pesava no n'emergís i contaminés les ànimes de la resta dels maialencs. El senyor rector, tal vegada en un gesto de caritat, o potser esporuguit per aquella capacitat de violència incontrolable, havia escampat entre els veïns que la primera dona d'en Baptista era una bruixa veritable, repudiada per dur la desventura a la llar i anul·lat el matrimoni per vicis en el consentiment. Ningú sospitava dels crims d'aquell ancià que consumia sol i amargat els darrers dies en aquest món. Any rere any, el capellà l'exhortava a complir amb el seu deure i recuperar el cos de la dona per sepultar-lo cristianament i, any rere any, en Baptista donava excuses que ocultaven una negativa covarda...

Ara en Baptista remena les brases amb l'atiador fins a despertar les flames. Pren un tió encès i l'apropa al caliquenyo que, pels seus mals pulmons, un cop més se li ha apagat. Xuma el cigar, expulsa el fum i, a través de la boira, badoqueja amb la ballaruga de les flames. De dins del foc, emergeix el cos de la seva dona, la bruixa de Lluçars, jove, bonica, vital, nua... Somrient-li dolçament, ella l'acarona, l'abraça i el tiba a poc a poc... L'escalfor embolcalla el vell que, lentament, es desprèn, s'escola, flueix; suaument estirat pels braços de la noia, entra dins les flames i es precipita avall, avall. Avall...

*

Dotze hores més tard, l'equip de la funerària retira el cos. Han hagut d'esperar sis hores fins que la jutgessa ha fet acte de presència per ordenar l'aixecament del cadàver. A l'autoritat judicial, encarnada en una joveneta de perfecte pentinat, vestit elegant –potser, amb una faldilla massa estreta- i sabates de taló, no li ha estat senzill accedir fins al clot on reposaven des de moltes dècades enrere les despulles, i encara més complicat ha resultat emergir-ne. No obstant, complimentada la diligència judicial, els empleats de les pompes fúnebres han pogut escometre amb agilitat la seva feina i, en pocs minuts, la caixa de pi ha fet el viatge d'anada i tornada des del carrer a les profunditats d'aquell catau macabre.

Aquella nit, en Joan, la Consol i l'Eulàlia, gràcies al banc veïnal de favors ben útil en ocasions com aquesta, dormiran ca l'Armengol, una casa propera. Transcorreguts dos dies, en Joan i la Consol

accediran per primera i última vegada al lloc dels fets. Allí, amb l'ajuda d'una escombreta, recolliran una a una les monedes escampades pel terra i les acumularan dins una caixa de llauna de galetes daneses. Les faran taxar i, amb el què en treguin, reformaran completament la casa, començant per colgar per sempre més aquell cau dels horrors on, per cert, ha cessat la fortor...

* * *

L'Eduard els rep al seu despatx, al primer pis d'un edifici noucentista de la Plaça de l'Àngel de Barcelona. La parella hi ha acudit amb el reclam que aquella casa és la més seriosa en el món de la numismàtica, convençuts que no els donaran gat per llebre en la taxació del tresoret.

Les monedes estan distribuïdes en tres paquets diferents, i la caixa de *Danish Butter Cookies*, ara buida, roman al costat.

- Les monedes han estat classificades en tres categories, en funció del seu valor –exposa el perit, mentre els allarga un document amb l'inventari- i aquí tenen el detall. La majoria, aproximadament dos centenars, són rals d'ardits segovians del segle XVIII, monedes fetes d'un aliatge de coure i, amb petitíssima proporció, argent; en confiança: poc més que ferralla, creguin-me. Per altra banda –continua-, hi ha dues dotzenes de monedes d'1, 4 i 8 maravedís, la majoria d'Isabel II, del mateix material i també d'escàs valor. No obstant, sí que hi ha quatre peces interessants: tres de monedes de 5 cèntims i una de 10 cèntims, amb l'efígie de Carles VII, el pretendent carlí al tron d'Espanya. En total, com veuran, llevat les darreres, el valor és d'un dos-cents euros; ara bé, de les carlines, en subhasta, en podríem treure entre quinze i vint mil euros, ja que són extremadament rares i estan en bon estat de conservació...
- Gràcies, senyor Eduard. No li diré que és una decepció –diu en Joan, arquejant les celles-, però teníem la creença que tenien un valor molt superior. Creiem que per aquests diners es va cometre un crim.
- Ho sento. Els asseguro que, si a dia d'avui els sembla poc, al moment d'emissió, això que ara en diem “tresoret” era poc més que xavalla. Les carlines, les úniques monedes que tenen interès numismàtic, l'adquireixen per la seva raresa, i no pas pel seu valor facial, amb el qual al seu temps es podria comprar poc més que el diari. Qui fos que

Consell Comarcal
del Segrià

atresorava aquest botí, cent quaranta anys enrere, no en tenia ni per comprar una mula vella...

Fí